

**РЭЦЭПЦЫЯ КЛАСІКІ
Ў БЕЛАРУСКАМОЎНАЙ ПАЭЗІІ ПОЛЬШЧЫ
(на прыкладзе творчасці Яна Чыквіна)**

У кожным мастацкім творы, як вядома, паводле аўтарскай волі або незалежна ад яе нязменна прысутнічаюць асноватворныя моманты быцця, яго спрадвечныя антыноміі: жыццё і смерць, святло і змрок, радасць і смутак. Гэтыя так званыя анталогічныя тэмы ў творчасці індывідуальнага мастака праяўляюцца парознаму: займаюць цэнтральнае месца або выяўляюцца апасродкавана. Ян Чыквін – паэт філасофскага светабачання, імгненнасць і разам з тым бясконцасць і вечнасць жыцця ў шматстайнасці яго праяў, бадай, галоўныя крыніцы яго паэтычнага роздуму.

Гадзінай нараджэння і гадзінай смерці акрэслены час зямнога жыцця чалавека, і гэтую наканаваную прадвызначанасць з няўмольным пастаянствам даводзіць нам паэт, як бы паўтараючы ўслед за старажытнымі рымлянамі: “Memento mori” (“Самаразбуральна рухаўся ў паветры / Вогненна празрысты надпіс: / ХОПІЦЬ СМЕРЦІ ЎСІМ – / загадкавы і страшны” [2, с. 40]).

Так увасобілася ў паэтычным слове чыквінская рэмінісцэнцыя на славу эпизод Валтасарава балю ў Старым Запавеце. У.Конан, аналізуючы творчасць Я.Чыквіна ў святле біблейскіх архетыпаў і хрысціянскіх матываў, адзначаў яго “анталогічную быццёвую эвалюцыю... ад характэрнай для беларускай паэзіі другой паловы ХХ ст. паэтызацыі і падвышэння традыцыйнага сялянскага ладу жыцця да ўзмацнення суб’ектыўнага пачатку, драматычнага перажывання паэтам адноснасці, нават праблематычнасці быцця чалавека ў свеце” [3, с. 453].

У апошніх па часе паэтычных кнігах Я.Чыквіна гэты суб’ектыўны экзістэнцыялізм набывае новае адценне “святла надзеі”, падмацаванае хрысціянскім разуменнем смерці як нараджэння ў новае сапраўднае жыццё і верай у мудрую абгрунтаванасць і непарушнасць жыццёвага кругавароту. Можна прыгадаць хрэстаматычны верш “Даўно нежывы бацька полем ідзе” з кнігі “Кругавая чара” (1992), а таксама “Недзе там, дзе нас няма...” са зборніка “Жменя пяску” (2008).

Шматпланавы комплекс вечных тэм і міфапаэтычных матываў, якія ўзыходзяць да здабыткаў айчыннай і сусветнай класікі, арганічна існуе ў паэтычнай тканіне чыквінскіх твораў у выглядзе адкрытых алюзій і прыхаваных рэмінісцэнцый: “Каханая, мой у клёне пачатак. / А твой – з вэлюму вішня... / Чуе вішня парывы хлапечага клёна, / Бачыць клён, як к вячанню строіцца вішня” [4, с. 44]. Паслужлівая памяць нагадвае чароўныя купалаўскія радкі: “Песняй вясны лебядзінай, / Скінуўшы зімнія чары, / Шэпчуцца явар з калінай / Ў цёмнай даліне над ярам” [5, с. 110]. Стылістыка постмадэрнісцкага дыскурсу з адкрытым і прыхаваным цытаваннем, відавочнымі алюзіямі і шматлікімі рэмінісцэнцыямі ўласціва Я. Чыквіну, мажліва, найбольш, чым каму іншаму з беларускіх паэтаў. “Як возера ляное, над якім / Вісіць бяссмертнікам Кашчэй, / Не мрэ і не жыве зачараваны край” [2, с. 37]. Тут нават сама назва верша – “Ляное возера” – нагадвае чытачу слауты багдановічаўскі цыкл “У зачараваным царстве”, абуджае ў памяці цэлы пласт культурна-гістарычных згадак [6, с. 53]. Асоба Максіма Багдановіча, яго творчая лабараторыя, вобразна-выяўленчая стылістыка займаюць цэнтральнае месца ў паэтычнай творчасці Я. Чыквіна, адпавядаюць яго тэарэтычнаму асэнсаванню і разуменню мэты і прызначэння мастацтва. «Мастацтва – “ўсёпаглынальнае”: яно не пагарджае ніякай тэмай, матывам, праблемай, матэрыялам, ніякай нацыянальнасцю. Яно неразборлівае ў адносінах да часу і прасторы. Дамагаецца, аднак, арыгінальнасці, якая з’яўляецца апазнавальнай і найвышэйшай цанімай у наш час рысай. Але як дасягнуць узроўню непаўторнасці? Узнімацца на вышыню інтэлекту, ці сыходзіць у пячору Платона, ці, можа, паглыбіцца ў акаляючую нас штодзённасць, каб адчуць прыгажосць і адначасова трагізм нашага існавання?...» [7, с. 167]. Так сцвярджае Я. Чыквін, як бы ва унісон з багдановічаўскім разуменнем прызначэння мастацтва, тэарэтычна падтрымліваючы сакраментальную фразу: “Нашто каласы, калі няма васількоў” – і адначасова нібыта ўдакладняючы яе.

Сучаснае разуменне арыгінальнасці – гэта найперш постмадэрнісцкі дыкурс, які ўтрымлівае ў сабе, з аднаго боку, іранічнасць, а з другога – гульню з літаратурнымі асацыяцыямі. Ад М. Багдановіча ў Я. Чыквіна не толькі літаратурныя рэмінісцэнцыі, але і спроба прадоўжыць распачатуую ім рэанімацыю так званых цвёрдых вершаваных формаў: актаваў, тэрцынаў, катрэнаў і санетаў. Аднак з іранічнай аглядкай на час хаатычнасці і

разбурэння якіх бы то ні было ўстойлівых канонаў. Адсюль перарванасць рытму, адвольная рыфмоўка ці адсутнасць яе, увогуле, па ўсім відаць, усё ж свядомае адмаўленне ад мілагучнасці беларускага поўнагалосся. Даследчыкі, аналізуючы яго паэтычную творчасць, нязменна падкрэслівалі найперш не пачуццёвы, а разумовы, інтэлектуальны яе пачатак. У.Калеснік называў Я.Чыквіна “беларускім інтэлектуалам еўрапейскай школы”, а С.Яновіч – “лірыкам інтэлекту”, “паэтам пытанняў”. Народжаны на Беласточчыне, у рэгіёне, гістарычна знітаваным з беларускай мастацкай традыцыяй і ў той жа час геаграфічна памежным, цесна з’яднаным з Польшчай, Ян Чыквін узрастаў і сталаў на культурным памежжы, чуйна ўслухоўваючыся ў шматгалоссе славянскага свету, плённа засвойваючы і пераасэнсоўваючы нацыянальныя ўсходнеславянскія вытокі і ўплывы заходнееўрапейскіх тэндэнцый. У яго творчым станаўленні не апошнюю ролю адыграла захопленасць рускай філалогіяй, вучоба ў Расіі, даследаванне творчасці, бадай, самага выдатнага лірыка XIX ст. Афанасія Фета. І тым не менш, інтэлектуальна разумовы пачатак паэтычнага дару Я.Чыквіна бярэ свой выток хутчэй на роднай глебе, чым на еўрапейскіх прасторах. Як вядома, схільнасць да інтэлектуалізацыі была ўласціва не толькі М.Багдановічу, а можа, нават у большай ступені В.Ластоўскаму, паэтычная спадчына якога стала надзейным і трывалым падмуркам для эксперыментальных пошукаў А.Разанава. Разам з тым побач з універсаліямі культурна-беларускага быцця і ў непарыўнай сувязі з імі паэзія Я.Чыквіна праламляе ў сабе праблематыку сусветнага, прыроднага і чалавечага маштабу, нязменна захоўваючы культурна-гістарычную рэальнасць ва ўсёй яе шматстайнасці і багацці. Мастацкае спазнанне чалавечага быцця азначае ў той жа час спалучэнне далёкага і блізкага, свайго і чужога. Еўрапейская рэальнасць, мабыць, геаграфічна і прасторава больш дасягальная і блізкая для Я.Чыквіна, чым для іншых беларускіх паэтаў. Аднак яна, накладваючы пэўны адбітак, тым не менш усё ж поўнасьцю не вызначае дамінанту яго паэтычнай творчасці. Славуты іспанскі пісьменнік М. дэ Унамуна сцвярджаў, што мы павінны шукаць чалавека “ў глыбінях мясцовага” і што “бяскончасць і вечнасць мы знаходзім толькі на сваім месцы і ў сваю гадзіну, у сваёй краіне, у сваёй эпосе” [8, с. 318]. “Жывы толькі той паэт, які дыхае паветрам свайго стагоддзя, чуе музыку свайго часу”, – быў перакананы і вядомы рускі паэт пачатку XX ст. У.Хадасевіч [9, с. 371]. Беларусь,

час, гістарычныя і геаграфічныя абставіны развіцця беластоцкага рэгіёну вызначаюць адметнасць паэтыкі і стылістыкі паэтычных кніг Яна Чыквіна. Прырода і побыт, спрадвечныя традыцыі і норавы нашага часу знаходзяць спецыфічнае праламленне ў творах паэта, што робіць пазнавальнай эпоху, яе адметнасці і праблемы. Ян Чыквін – паэт выразна філасофскага складу. Імгненнасць жыцця і бясконцасць сусвету – антыноміі, якія кожнаму яго вершу надаюць адценне ўзвышанага смутку, падмацаванага расчараваннем навакольнай рэчаіснасцю. Ды разам з тым, відаць, не будзе перабольшаннем сказаць, што ў кожнай з паэтычных кніг Я.Чыквіна прысутнічаюць асноватворныя вітальныя дамінанты чалавечага быцця, тое, што надае сэнс індывідуальнай прысутнасці чалавека ў гэтым свеце, якім бы складаным ці нават абсурдным ён ні здаваўся. Родная зямля, Айчына, бацькоўскі дом і памяць аб памерлых продках, каханая жанчына, якая дзеліць з табой усе нягоды і радасці, – вось той падмурак, які замацоўвае ў арганічнае цэлае веру і вечнасць, асабіста індывідуальнае і ўсеагульна чалавечае ў паэтычных радках Яна Чыквіна.

1. *Чыквін, Ян. Жменя пяску / Ян Чыквін.* – Беласток, 2008. – 52 с.
2. *Чыквін, Ян. Свет першы і апошні / Ян Чыквін.* – Беласток, 1997. – 52 с.
3. *Конан, У. Выбранае / У.Конан.* – Мн., 2009. – 536 с.
4. *Чыквін, Ян. Кругавая чара / Ян Чыквін.* – Беласток, 1992. – 50 с.
5. *Купала, Янка. Поўны збор твораў. Вершы, пераклады 1908–1910 / Янка Купала.* – Мн., 1996. – Т. 2. – 342 с.
6. *Багдановіч, М. Поўны збор твораў / М.Багдановіч.* – Мн., 1992. – Т. 1. – 600 с.
7. *Немагчыма ўступіць у адну і тую ж раку двойчы [З Янам Чыквіным гутарыць Тэрэса Занеўская] // Сляза пякучая Айчыны.* – Беласток, 2000. – С. 154–167.
8. *Унамуно де, М. Избранное: в 2 т. / М. де Унамуно.* – Л., 1981. – Т. 2. – 320 с.
9. *Ходасевич, В.Ф. Собр. соч.: в 4 т. / В.Ф.Ходасевич.* – М., 1997. – Т. 3. – 365 с.